

TOP TIEN

BRUTALISME

Wat zijn de mooiste brutalistische gebouwen van Nederland? Architectuurliefhebber Martjan Kuit zingt de lof van tien betonkolossen.

Als journalist bij *Cobouw*, dagblad voor de bouwsector, organiseerde Martjan Kuit (32) vijf jaar geleden de online verkiezing ‘Lelijkste bouwwerk van Nederland 2010-2015’. Het was een geintje dat „lelijk uit de hand liep”, zegt hij. Liefst vijfduizend stemmen werden uitgebracht en het gemeentehuis van Hardenberg, een zoals hij het noemt „pisgele vanillepudding” van het architectenduo Medic en Puljiz, won glansrijk. In allerlei microfoons mocht Kuit zijn verkiezing toelichten. Omdat hij „niet echt verstand van architectuur had”, kwamen die publieke optredens hem op de nodige kritiek te staan. En terecht, zegt Kuit nu. De afgelopen jaren is hij zich serieus in architectuur gaan verdiepen, een „hobbyproject”. Op zijn site noemt hij zich een „fan van de gebouwde omgeving”. Hij blogt en twittert over architectuur en maakt regelmatig tripjes naar bijzondere gebouwen.

Vijf jaar na de door hem georganiseerde verkiezing zegt Kuit een stuk milder te oordelen over wat hij toen lelijke gebouwen noemde. Eerder dit jaar twitterde hij uitgebreid over brutalisme in Nederland, een door velen verfoeide architectuurstijl die hij de afgelopen jaren juist is gaan waarderen.

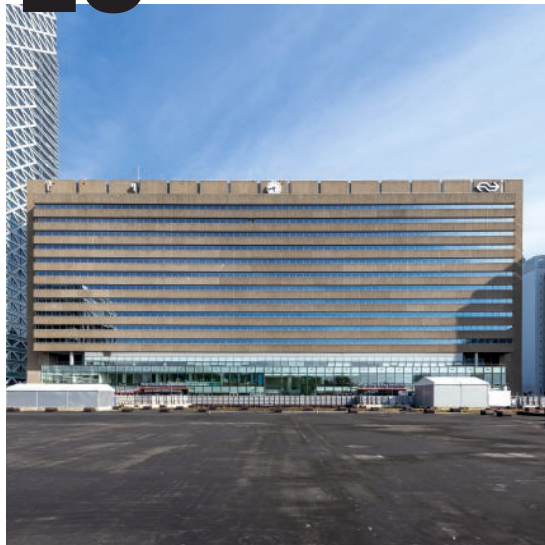
Brutalisme is een uit het modernisme voortkomende internationale bouwstijl die vanaf de jaren vijftig gestalte kreeg in sculpturale, vaak nogal intimiderende betonkolossen. Bij het grote publiek hebben de brutalistische bibliotheken, rechtbanken, stadhuizen en kantoorcomplexen altijd op weinig waardering kunnen rekenen. Al is er sprake van een zekere kentering. „Brutalisme is *hip and happening*”, zegt Kuit, wijzend op de recente koffietafelboeken over brutalisme, vooral in het voormalige Oostblok en in Rusland. Zoals de Taschen-uitgave *CCCP Cosmic Communist Constructions Photographed* (15 euro).

Kuit betreurt zelfs het verdwijnen van het Maupoleum, het bijna tweehonderd meter lange betonmonster in het hart van Amsterdam, dat in 1994, pas 23 jaar na de opening, onder applaus werd gesloopt.

Door
Arjen Ribbens

Fotografie
Thea van den Heuvel

10

STATIONSGEBOUW DEN HAAG
CENTRAAL (1972)

ARCHITECT KOEN VAN DER GAAST

Kuit: „Van der Gaast ontwierp ook de stations van Tilburg en Eindhoven. De ingang van Den Haag Centraal is onderdeel van een groot kantoorgebouw, ook van Van der Gaast. De twee doorgangen naar de perrons en de stationshal waren best bedompt. Benthem Crouwel Architects verbouwden het stationsgedeelte in 2010 stevig. Als je vanuit de donkere perrons de stationshal bereikt, is het daar nu extreem licht. Kijk er eens omhoog naar dat prachtige kantoorgebouw van Van der Gaast. Het heeft iets van de grote, geheimzinnige monoliet uit Stanley Kubricks film *2001: A Space Odyssey*.”

9

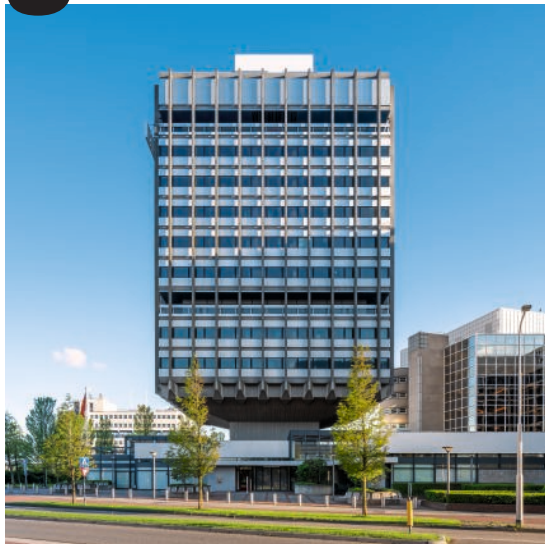

KANTORENCOMPLEX LEEUWENBURG,
AMSTERDAM (1977)

ARCHITECT PIET ZANSTRA, AB GMELIG MEYLING EN
PETER DE CLERCQ ZUBLI

„Net als de Pier van Scheveningen en de V&D in Zwolle is dit gebouw in Amsterdam-Oost een met sloop bedreigde brutalistische parel. Vorig jaar adviseerde de erfgoedvereniging Heemschut om Leeuwenburg de status van monument te geven. Dat is helaas niet gebeurd. Een van de laatste brutalistische gebouwen van Amsterdam dreigt nu verloren te gaan. Om redenen van duurzaamheid lijkt het me goed om bij lege gebouwen vaker de vraag te stellen wat we daarmee nog kunnen. In Zwolle wordt de sloop van het oude V&D-gebouw aangeprezen met de slogan ‘We gaan de stad repareren’. Maar door het uitwissen van de geschiedenis zet je fouten niet recht.”

8

GIROKANTOOR, LEEUWARDEN (1971)

ARCHITECT BONNEMA ARCHITECTEN. HET GEBOUW IS VOOR-
ZIEN VAN EEN UITBREIDING (1977-1982) DOOR FRANS VAN GOOL

„Een stukje Sovjet-Unie in Leeuwarden. Deze paddestoel is spierballenvertoon: wie is hier de baas? Nou, hullie. Als een schurk in een James Bond-film ergens in Nederland kantoor moet houden, nomineer ik dit gebouw. Nee, het is niet mooi, maar wel een architectonisch hoogstandje dat meer karakter heeft dan 90 procent van wat sindsdien in Leeuwarden is gebouwd. Nogmaals: lelijk is voor mij geen reden voor sloop. Als geopperd zou worden het gemeentehuis in Hardenberg te slopen, het gebouw dat vijf jaar geleden tot lelijkste nieuwbouw werd gekozen, laat ik me uit protest aan het gebouw vastketenen.”

7

STADHUIS, ZWOLLE (1975)

ARCHITECT J.J. KONIJNENBURG

„Zwolle is een stad vol ouderwetse architectonische schattingheid. Pas toen ik er tien jaar woonde, begon ik de uitbreiding van het stadhuis te waarderen. Een binnenstad vol brutalisme lijkt me niet te doen. Maar één of twee van dit soort gebouwen maken een stad beslist interessanter. Als passant kun je er niet omheen, je moet er iets van vinden.”

6

LUCHTWACHTTORENS
(VANAF 1951 OP DIVERSE LOCATIES)

ARCHITECT MARTEN ZWAAGSTRA

„In de jaren vijftig en zestig, de tijd van de Koude Oorlog, bouwde het Korps Luchtwachtdienst 276 luchtwachttorens. De toenmalige radarapparatuur kon laagvliegende Russische vliegtuigen niet detecteren. In totaal werden 276 torens gebouwd, de helft op bestaande gebouwen, de andere waren vrijstaande torens. Ze werden gemaakt van geprefabriceerde betonnen raatbouwelementen. Van de 138 vrijstaande torens zijn er nog maar 19 over. Sommige zijn ernstig in verval. Laten we van die torens gaan houden nu het nog kan.”

5

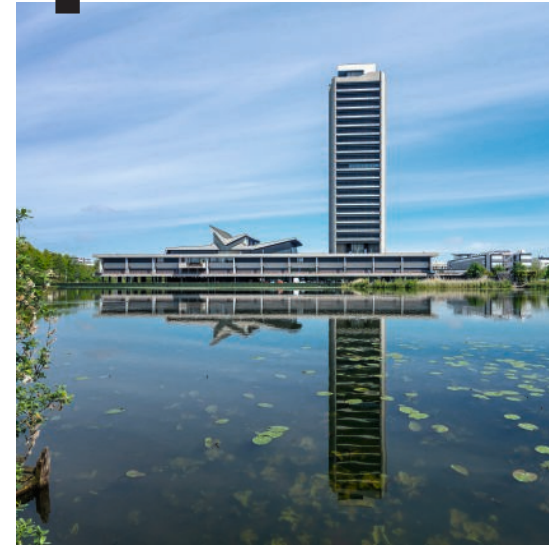

SINT-JOSEPHKERK IN AMSTERDAM (1952)

ARCHITECT GERARD HOLT

„Tot 1990 was dit een rooms-katholieke parochiekerk. Daarna werd het een klimcentrum en nu biedt het onderdak aan indoor speelparadijs Candy Castle. Ik heb zelf geen kinderen en durfde niet naar binnen toen ik het gebouw ging bekijken. Maar veel applaus dat deze kerk behouden is gebleven. Het is een van onze mooiste kerkgebouwen.”

4

PROVINCIEHUIS NOORD-BRABANT,
DEN BOSCH (1971)

ARCHITECT HUIG MAASKANT

„Vorig jaar ben ik op zoek gegaan naar het mooiste provinciehuis. Door Zeeuwse twitteraars heb ik me toen onder druk laten zetten om voor Zeeland te kiezen. Een vergissing: het Noord-Brabantse provinciehuis is echt het mooiste. Is het brutalisme of een voorbeeld van het Nieuwe Bouwen, daar kun je over twisten. Maar net als veel andere gebouwen van Huig Maaskant – de Scheveningse Pier, de Euromast, het Groothandelsgebouw – verdient dit een staande ovatie. Als corona achter de rug is mag ik er een keer slapen, is me beloofd. Daar verheug ik me op.”

3

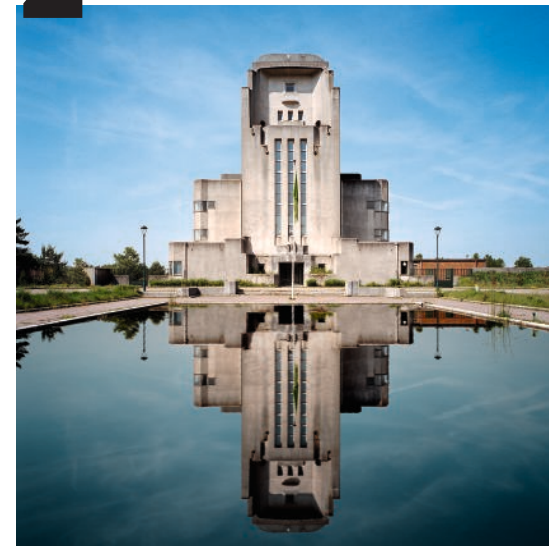

AULA TU DELFT, DELFT (1966)

ARCHITECT JAAP BAKEMA VAN VAN DEN BROEK EN BAKEMA

„Als er één gebouw op een ruimteschip lijkt dan toch dit meesterwerk van Jaap Bakema. Het is alsof aliens Delft hebben uitgekozen om van daaruit over de wereld te regeren. Alle gebouwen rondom dit gebouw zijn ondergeschikt aan deze walvis. Onmogelijk om over dit gebouw geen mening te hebben, lijkt me.”

2

RADIO KOOTWIJK (1923)

ARCHITECT JULIUS LUTHMANN

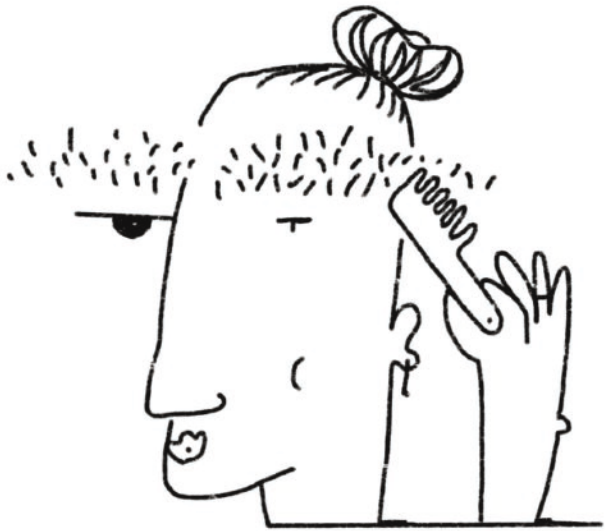
„Radio Kootwijk staat in buitenlandse overzichten vaak genoemd als het hoogtepunt van Nederlands brutalisme. Eigenlijk is het art deco. Maar ik noem het omdat het instapbrutalisme is: als je van dit gebouw leert houden, dan kun je de betonnigheid van echte brutalistische gebouwen gaan waarderen. Zo verging het mij in elk geval. Ik ben geboren in Harskamp en kwam hier vroeger vaak voor trouwerijen en theaterstukken.”

STADHUIS, TERNEUZEN (1972)

ARCHITECT JAAP BAKEMA VAN VAN DEN BROEK EN BAKEMA

„Vanwege corona ben ik dit jaar niet naar Pisa op vakantie gegaan maar naar Terneuzen, een plaats die in de ‘treurgids’ van Mark van Wonderen niet had misstaan: een heel treurige reisbestemming. Maar het stadhuis maakt veel goed. Dat is het hoogtepunt van het Nederlands brutalisme: een opvallend en woest gebouw dat de omgeving tot bescheidenheid dwingt. Ja, heel graag zou ik daar eens worden rondgeleid. En mijn slaapmatje daar een keer uitrollen voor een overnachting lijkt me te gek.”

WEELDERIGE BOGEN ZIJN LANG NIET ALTIJD NATUURLIJK

BIG AND BUSHY, ZO BESCHREEF DE on trend DOCHTER VAN EEN VRIENDIN de wenkbrauwen van nu. Cabaretier Mike Boddé vroeg zich laatst op Twitter af waarom vrouwen tegenwoordig rupsen boven hun ogen dragen, maar dat komt op hetzelfde neer.

Nu is het al ruim een decennium zo dat je niet meer meedoet zonder een paar stevige wenkbrauwen. Het verschil zit 'm in het harige. Sinds het eind van de jaren nul waren de wenkbrauw steeds meer op plakplaatjes gaan lijken: superstrak, perfect symmetrisch, en egaal ingekleurd. Dit ging gepaard met een stormachtige opkomst van wenkbrauwproducten. De illusie van natuurlijkheid was bij deze zogeheten *powderbrow* volledig losgelaten, en dat was even slikken voor diegenen onder ons die make-up vooral beschouwen als een beetje valsspelen met een ‘no makeup makeup’ de indruk willen wekken van nature gezegend te zijn met een dauwige huid, volle lippen en weelderige wimpers. Dat je je schaamteloos mag opverven is een idee dat de laatste jaren flink terrein heeft gewonnen, mede onder invloed van Nikkie Tutorials en aanverwante vloggers, en de 24/7 perfecte wenkbrauwen van de Kardashians. Dat heeft ook invloed op de doorsnee cosmeticaconsument; er is in ieder geval vrijwel niemand meer die vrijwillig de wenkbrauwen tot veerdunne boogjes plukt, en in de gemiddelde parfumerie struikel je over de wenkbrauwproducten. Dat is niet voor niets, want hoe je wenkbrauwen erbij staan is bepalend voor het gelaat. Zoals het cosmeticacliché wil; *brows frame the face*. Waardoor wenkbrauwen zich dan weer heel goed lenen voor de opportunistische leefregel; kleine moeite, groot plezier. Als je zorgt dat je wenkbrauwen een beetje leuk meedoen, ben je al half klaar.

Voor de nieuwste trend van *bushy brows* moet je bij een salon langs, zegt Ska van Buren van wenkbrauwsalon Mrs. Highbrow in Amsterdam. Zij

noemt ze overigens laminated brows, of spreekt over een brow lift. Door een proces dat lijkt op het ouderwetse permanenten worden de haren van de wenkbrauwen voor een week of zes richting de haarlijn gezet, in plaats van in hun meer natuurlijke horizontale ligging. Lamination kost rond de 50 euro. Als je de wenkbrauwharen ook nog verft, hoeft ze 's morgens alleen maar even in model te borstelen. Deze look is wel voor een beperkte groep, geeft Van Buren toe: je moet van nature weelderig behaarde bogen hebben. Als lamineren je te ver gaat, kun je je wenkbrauwharen donkerder laten verven, of met henna de huid eronder inkleuren om ze prominenter te maken. Kost twee tientjes, en blijft een week of vijf zitten. Met een vaste hand kan je het ook zelf thuis doen. De hennakleuring levert een meer ingevulde vorm op, haarkleur zorgt voor een meer natuurlijke uitstraling.

Geverfde haren helpen natuurlijk niet bij schaarser wordende bogen – gebeurt vaak bij het ouder worden, of bij in het verleden naar de toen geldende mode onherstelbaar weggeplukte wenkbrauwen. In dat geval kan je denken aan permanente make-up, of PMU. Dat is een vorm van oppervlakkige tatoeage, waarbij ofwel ‘haartjes’ worden gemaakt (microblading) of een meer egale kleur wordt aangebracht, de *ombre* of *powder brow*. Voor tegen de 300 euro ben je dan ongeveer een jaar af van het dagelijks bijwerken van je wenkbrauwen met potlood, poeder, of wenkbrauwmaskara. Zoek een goede salon uit – die bieden niet voor niets ook het verwijderen van (slecht aangebrachte) permanente make-up aan.

Er is echt iets te zeggen voor geverfde of permanente wenkbrauwen, al was het alleen maar omdat ze al goed zitten als je uit bed komt. Als je glazig voor de spiegel staat, je afvragend of je de dag aankunt, weten je wenkbrauwen het antwoord al; je bent er helemaal klaar voor.

Door
Elsje Jorritsma

Illustratie
Lotte Dijkstra